

Дождь. Он размывает мысли и мелкими каплями они растекаются внутри меня. Мерзкие прохладные капли. Они текут, стекают, образуют громадные лужи. Их много. Они везде. Они ничего не меняют...

Отже, основні особливості стану творчості полягають в тому, що вони дають можливість людині відчувати реальність власного Я, його існування і становлення. Стан творчості – це самотрансценденція через створення різних світів, відкритість їм і вільний вибір їх. Стан творчості доцільно вивчати методом аналізу продуктів діяльності, що ми й здійснили в даній роботі. Творчість виникає з прагнення побачити, зробити щось по-новому і відчувати задоволення від цього. Це відображення прагнення зробити своє, свій продукт. На найбільш загальному рівні розгляду творчість виступає вираженням специфічної людської позиції в світі, яка полягає в тому, що людина постійно виходить за межі вже досягнутого, робить свою життєдіяльність предметом свого усвідомлення і волі, створює своєю працею умови, які формують в ній потребу у більш багатшому людському розвитку. Дослідження творчості як психічного стану особистості розкриває нові перспективи для вивчення психічних станів як особливих психологічних феноменів.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М.: Наука, 1979. – 231 с.
2. Бинсвангер Людвиг. Бытие – в мире: Избранные статьи / Л. Бинсвангер; [пер. с англ. Е. Сурпиной]. – М.: “КСП+”; СПб.: Ювента, 1999. – 300 с.
3. Бубер М. Я и Ты / М. Бубер // Квинтэссенция. Философский альманах. – М.: Политиздат, 1992. – С. 294–370.
4. Бурно М. Е. Психотерапия творческим самовыражением. – М.: Медицина, 1988. – 257 с.
5. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор; [пер. с дат.] – М.: Республика, 1997. – 383 с.
6. Левитов Н. Д. Классификация психических состояний. Психические состояния: [хрестоматия] / Н. Д. Левитов. – СПб: Питер, 2000. – С. 181–184.
7. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев // Философия, мифология. Култура. – М.: Политиздат, 1991. – С. 21–186.
8. Максименко С. Д. Психологічна допомога тяжким соматично хворим: навчальний посібник / С. Д. Максименко, Н. Ф. Шевченко. – К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України; Ніжин: Міланік, 2007. – 115 с.

9. Мамардашвили М. К. Классика и современность: две эпохи в развитии буржуазной философии / М. К. Мамардашвили, Э.Ю.Соловьев, В. С. Швырев // Философия в современном мире. Философия и наука. – М.: Наука, 1982. – С. 28–54.
10. Мэй Р. Мужество творить. – М.: Класс, 2001. – 476 с.

The article reveals the main features of creativity, namely that enable a person to feel the reality of Self, its existence and development. Established that the state of art appropriate analysis method to study the products of what we did in this work.

Key words: state of art, features, method of analysis products.

Отримано: 28.03.2010

УДК 376.1-056.264

С.А.Михальська

Чинники та критерії комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника

Стаття присвячена проблемі комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Розглядаються основні чинники та критерії комунікативно-мовленнєвого розвитку.

Ключові слова: чинники, критерії, дошкільник, комунікативно-мовленнєвий розвиток.

Статья посвящена проблеме коммуникативно-речевого развития ребенка дошкольного возраста. Рассматриваются главные факторы и критерии коммуникативно-речевого развития.

Ключевые слова: факторы, критерии, дошкольник, коммуникативно-речевое развитие.

Розуміння сутності комунікативно-мовленнєвого розвитку та особливостей його перебігу у дошкільному віці дає нам право перейти до розгляду досліджень, які стали засадничими при визначенні чинників та критеріїв комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника. Це питання умовно розподілимо на такі напрямки: визначення сутності поняття “розвиток” у контексті вказаної проблеми; огляд чинників комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника; встановлення критеріїв комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника.

Поняття “розвиток” вченими трактується по-різному. Розвиток, перш за все, характеризується якісними змінами, появою новоутворень, нових механізмів, процесів, структур.

Розвиток – це складний інволюційно-еволюційний поступальний рух, у ході якого відбуваються прогресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині (Л.С.Виготський, Б.Г.Ананьєв). Загальними характеристиками розвитку (за Л.І.Анциферовою) є: незворотність, прогрес, нерівномірність, збереження попереднього в новому, єдність змінення і збереження. Американський психолог Р.Сірс вважав, що природу дитячого розвитку визначає практика дитячого виховання [5,6,7].

У концепції особистісно орієнтованого виховання дошкільника, розробленої І.Д.Бехом, розвиток визначається як процес становлення дитини як суб'єкта життєдіяльності, соціальної істоти, здатної ціннісно ставитись до природи.

Специфічним є уявлення про комунікативно-мовленнєвий розвиток як складову цілісного розвитку особистості дитини. Виділяючи поняття комунікативно-мовленнєвий розвиток, Т.О.Піроженко запропонувала таке його визначення – це процес становлення форм і засобів взаємодії дитини з оточенням, у якій віддзеркалені новоутворення емоційно-вольової, когнітивної, особистісної сфери людини як суб'єкта спілкування [11].

На думку Т.О.Піроженко, комунікативно-мовленнєвий розвиток є передумовою розвитку особистості дитини, можливості засвоювати окультурені людські дії у ході активної взаємодії з дорослими та однолітками. Комунікативно-мовленнєвий розвиток допомагає розширити кругозір дитини, оволодіти суспільним досвідом, впливає на розвиток емоційно-вольової сфери, становлення провідних видів діяльності. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини залежить, насамперед, від мовлення дорослих і зокрема батьків. Спілкування з ними забезпечує збагачення змісту свідомості дитини, воно детермінує його структуру, розвиток окремих психічних процесів, особистості, свідомості і самосвідомості. Тому, якщо дитина виховується у неблагополучній сім'ї або створені несприятливі умови для навчання і виховання у дошкільному навчальному закладі, то це зумовлює формування низького рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку, що, в свою чергу, негативно впливатиме на становлення дитини як особистості та суб'єкта життєдіяльності [11].

У нашому розумінні комунікативно-мовленнєвий розвиток характеризується прогресивним (більш або менш швидким, успішним) розвитком спілкування і мовлення дитини, залученої до навчально-виховного процесу, в ході якого відбувається становлення дитини як суб'єкта життєдіяльності.

Огляд досліджень, присвячених проблемі чинників розвитку мовлення показав, що визначальною є потреба спілкування (М.І.Лісіна, М.Р.Львов), а головним чинником розвитку спілкування є середовище (О.О.Бодальов).

Зокрема, основними чинниками у становленні мовлення як засобу спілкування, за твердженням, М.І.Лісіної, є:

- чинники комунікативного характеру (міжіндивідуальна функція мовлення генетично вихідна, основоположна у становленні мовлення. Дитина починає розмовляти тільки в ситуації спілкування і тільки за вимогою дорослого партнера);
- когнітивні чинники (важливими є узагальнення на основі чуттєвого сприймання ознак для формування змісту перших словесно позначених абстракцій) [10].

М.Р.Львов у своїх працях вказує на такі детермінанти розвитку мовлення, як потреба у спілкуванні, зразки мовлення (створення мовленнєвого середовища), фактичний матеріал [8, С. 12-14].

О.О. Бодальов чинниками розвитку спілкування називає:

- 1) середовище (сприяє формуванню еталона спілкування, зразки поведінки, яким особистість привчається слідувати щоденно при взаємодії з іншими);
- 2) потребу у спілкуванні (вона реалізується через необхідність обміну інформацією);
- 3) діяльність (призводить до розвитку ініціативності у спілкуванні, особливо якщо кожен учасник діяльності наділений правами і обов'язками) [4].

Т.О.Піроженко виділяє такі чинники комунікативно-мовленнєвого розвитку:

- актуалізація особистісних новоутворень: потреб, мотивів спілкування з дорослими і ровесниками, емпатійних якостей, що опосередковують комунікативну діяльність дитини в процесі її взаємодії з навколишнім світом;
- стиль взаємин педагога з вихованцями. Усунення авторитарного стилю керівництва. Мовний розвиток дітей сприяє зростанню пошани особистості кожної дитини, розвитку її самооцінки. Ця позиція забезпечує не тільки гуманістичну спрямованість педагогічних дій, але й сприяє розв'язанню психологічних завдань мовного розвитку – формуванню комунікативних ознак, що виявляються в мовній поведінці;
- організація специфічно дитячих видів діяльності, пов'язаних з комунікацією і які забезпечують своєчасний розвиток комунікативно-мовленнєвих досягнень дитини [11].

Отже, проаналізувавши різні погляди на чинники розвитку мовлення, спілкування та комунікативно-мовленнєвого розвитку,

ми вважаємо, що найважливішими чинниками, які детермінують комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника, є складна система взаємозалежностей компонентів сімейного благополуччя та соціального середовища, в якому розвивається дитина, типу родинного спілкування, особливостей педагогічного процесу дошкільного навчального закладу.

У працях, присвячених питанню комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника, використовують термін “мовленнєва компетентність”. Розглянемо визначення мовленнєвої компетентності, психологічні досягнення якої виявляються у поведінці, свідомості та самосвідомості, ціннісних орієнтаціях, пов’язаних з людиною.

Мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку охоплює різні види говоріння (розповідь, бесіда, діалогізування, міркування, повідомлення тощо) та слухання, які реалізуються на спеціально організованих заняттях з розвитку мовлення.

Інтеракційна діяльність обов’язково передбачає наявність певних знань, умінь і навичок, що є однією з базисних характеристик особистості, її компетентності. Компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо розв’язувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінка, самоконтроль [1, С.6-19].

Мовна компетенція – це засвоєння усвідомлених мовних норм, що склалися історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці, та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання певної мови. Мовна компетенція – це інтегративне явище, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування (В.В.Андрієвська) [9, С. 15-18].

А.М.Богуш дає таке визначення мовленнєвої компетенції: це вміння адекватно і доречно, практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення. Автор розглядає комунікативну компетенцію як комплексне застосування мовних і немовних засобів для комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативності спілкування [3].

Ми погоджуємося з А.М.Богуш у тому, що мовленнєва компетенція – це вміння адекватно і доречно, практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях з використанням мовних й позамовних засобів виразності мовлення [3].

Оцінюючи розвиток дитини, необхідно аналізувати не лише формальні показники володіння нею мовними засобами (звукова мова, словник, граматики), а й комплексне уміння, яке характеризує успішність мовної взаємодії, розвинутість комунікативної компетентності.

При цьому виділяються такі комунікативно-мовленнєві дії:

- уміння аналізувати емоційний та інформаційний зміст ситуації спілкування для того, щоб увійти в неї;
- уміння установлювати контакт із партнером спілкування з використанням невербальних та мовних засобів;
- уміння сприймати, розуміти та застосовувати засоби спілкування (синтез когнітивних і контактних умінь);
- комунікативно-мовленнєві вміння, що характеризуються адекватністю мовленнєвих висловлювань різним ситуаціям (оформлення думки в мовлення);
- мовні (лінгвістичні) вміння (володіння словником, звуковою та граматичною правильністю, інтонацією, темпом, тоном, дикцією);
- уміння контролювати, оцінювати, аналізувати особисте мовлення, варіювати мовне висловлювання відповідно до досягнутого результату;
- гнучкість, варіативність, творчість у використанні засобів спілкування [1, С.6-19].

М.Р. Львов серед критеріїв розвитку гарного мовлення виділяє:

- 1) змістовність (розповідь дитини має бути цікавою, повною, побудованою на знанні фактів, на спостереженнях);
- 2) логічність (це чіткість побудови мовлення, правильне мовлення передбачає обґрунтованість висновків, вміння не тільки розпочинати, а й завершувати висловлювання);
- 3) точність (це вміння мовця передавати факти, спостереження, почуття відповідно до дійсності, обирати для цього найкращі мовні засоби – такі слова, сполучення слів, що передають саме ті риси, які властиві предмету, про який йдеться);
- 4) виразність (це вміння яскраво, переконливо, стисло передавати думки, це здатність впливати на людей інтонаціями, добором фактів, побудовою фрази, вибором слів, загальним настроєм розповіді);
- 5) ясність (це доступність мовлення тим людям, до яких воно звернене);

б) чистота (це відсутність зайвих слів, грубих слів і виразів, непотрібних іншомовних слів) [9, С. 137-156].

М.І.Лісіна виділила такі критерії спілкування дитини з дорослими:

- 1) увага та інтерес до дорослих;
- 2) емоційне забарвлення сприйняття впливу дорослого;
- 3) ініціативні акти дитини, спрямовані на дорослого;
- 4) чутливість дитини до того ставлення, яке дорослий виявляє до її дій [12, С. 54-62].

Названі критерії свідчать про наявність у дитини діяльності, спрямованої на побудову образу самої себе та іншої людини, тобто на задоволення потреби в спілкуванні.

А.М.Богущ вважає, що кінцевою метою опанування рідною мовою в дошкільному віці є засвоєння її літературних норм і культури мовлення, культури спілкування, тому основними критеріями мовленнєвої компетенції виступають:

1. Культура мовлення – це вміння правильно говорити, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування, це система вимог щодо вживання мови в мовленнєвій діяльності. Культура мовлення виявляється в таких його характеристиках: правильність, нормативність, адекватність, логічність, різноманітність.

2. Правильність мовлення – відповідність ustalеним у літературній мові законам, правилам та нормам. Нормативність – дотримання правил усного й писемного мовлення: лексичних (значення слів, семантичні відтінки слів, сполучуваність слів), граматичних (рід, число, відмінок), орфоепічних (правильна вимова).

3. Адекватність мовлення – це точність вираження думок, почуттів, ясність, зрозумілість мовлення.

4. Логічність мовлення – це поєднання мислення, мови і мовлення, це ступінь поєднання слів у реченні за законами розумової (мислительної) діяльності. Це відповідність смислових зв'язків і відношень одиниць мови у мовленні зв'язкам і відношенням предметів і явищ у реальній дійсності.

5. Різноманітність (багатство) мовлення – це вираження однієї і тієї ж думки, одного й того ж граматичного значення різними способами і засобами.

6. Естетичність мовлення – це естетична привабливість мовлення, вдале використання естетичних потенцій мови (тон, темп, звучність), наявність образних виразів, приказок; поєднання вербальних та невербальних (жести, міміка, рухи, поза) засобів спілкування.

7. Чистота мовлення – це відсутність у ньому нелітературних елементів (відсутність слів-паразитів, лайливих ноток, відповідність інтонації змістові та експресії висловлювання).

8. Доречність мовлення поєднує в собі точність, логічність, виразність, чистоту, відповідає ситуації спілкування, організовує мовлення відповідно до мети висловлювання [3; 9, С.15-16].

Т.О. Піроженко запропонувала розглядати рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника за допомогою таких критеріїв:

1. Соціальна компетентність (сформованість стійких мотивів у спілкуванні з дорослими та ровесниками, частота контактів, ініціативність, активність у взаємодії з іншими людьми; здатність до співпереживання, співчуття, емпатії; орієнтація на партнера, установка на відповідну реакцію під час спілкування).

2. Когнітивна компетентність (здатність до адекватного сприймання та розуміння емоційного та інформаційного змісту ситуації спілкування; розуміння просторово-часових і предметних характеристик системи “людина-ситуація” (природна, технічна, соціальна); сформованість узагальнень в характеристиці системи “людина-ситуація” (риса, особливості діючих осіб, просторово-часові параметри, дії тощо), що дозволяє прогнозувати подальший розвиток ситуації спілкування).

3. Мовленнєва компетентність (розвиненість невербальних засобів комунікації з точки зору індивідуальної вираженості, різноманітності, гармонійності, сформованість контактовстановлювальних способів взаємодії; лінгвістичні характеристики мовлення: словникове багатство (точність використання лексики, адекватної ситуації спілкування), граматична правильність мовлення (зміна і погодженість слів відповідно до мовних норм, засвоєння синтаксису мовлення), фонетична правильність мовлення; засвоєння різноманітних форм мовленнєвого висловлювання) [11].

Психологічні досягнення мовленнєвої сфери виявляються у поведінці, свідомості та самосвідомості, ціннісних орієнтаціях, пов'язаних з людиною. Можна сказати, що психологічна характеристика комунікативно-мовленнєвого розвитку, відбиваючи емоційні, когнітивні, лінгвістичні, вольові вияви, демонструє психологічні досягнення особистості на різних рівнях (поведінка, свідомість, особистість).

В емпіричну модель предмета дослідження Т.О.Піроженко включила ознаки, які характеризують мовлення дитини через особливості поведінки, свідомості, особистісні якості, що визначають особливості регуляції мовленнєвої взаємодії:

1. Комунікативний рівень (поведінка)

Комунікативні властивості: спрямованість на партнера, установка на відповідну реакцію; різноманітність і виразність, активне використання невербальних засобів спілкування; наявність контактостановлювальних засобів взаємодії; визначення типу спілкування з дорослими.

2. Когнітивно-лінгвістичний рівень (свідомість)

Когнітивні властивості мовлення: розуміння дитиною просторово-часових характеристик ситуації спілкування (значення слів, що характеризують місце, час, зміст подій); розуміння дитиною емоційного змісту ситуації спілкування через аналіз стану дійових осіб (знання слів, що характеризують емоційний стан людини); розуміння дитиною характеру персонажів та дійових осіб (знання слів, що характеризують риси, якості особистості).

Мовні (лінгвістичні) властивості мовлення: словникове багатство (різноманітність і точність вживання лексики, що відповідає ситуації спілкування); розуміння граматичних конструкцій; фонематичне сприймання та уявлення; фонетичні властивості мовлення (звуковимова, дикція, сила голосу).

3. Особистісний рівень (суб'єктний рівень регуляції і самовираження в мовленнєвому спілкуванні)

Довільність мовлення: прагнення до розгортання, логічності, зв'язності, забезпечення розуміння свого мовлення; управління мовленням, уміння його змінити за потребою; характер тексту (репродуктивний або творчий).

Особистісні якості, що виявляються в мовленнєвій комунікації: вияв самооцінки в спілкуванні з людьми; риси характеру, що забезпечують успішність взаємодії (приятність, комунікабельність та інші); ціннісні орієнтації, пов'язані з людиною; широта і дієвість мотивів спілкування.

У ході виділення власних критеріїв визначення рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку ми розглянули різні погляди, проте найбільше поділяємо бачення Т.О.Піроженко, яке і взяли за основу. Таким чином, рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку пропонуємо розглядати за допомогою таких критеріїв:

I. Мовленнєвий розвиток дитини.

II. Комунікативний розвиток дитини (у спілкуванні з батьками та однолітками).

III. Тип родинного спілкування з дитиною.

Отже, розглянемо детальніше критерії вивчення кожного компонента. Так, критеріями мовленнєвого розвитку виступають:

- фонетико-фонематичний розвиток (показники: сприйняття мовленнєвого матеріалу на слух, фонематичне сприймання, сприймання ритму, звуковимова, лексичний склад мовлення, мовленнєва активність, розуміння граматичних конструкцій, можливість програмування тексту-переказу);
- синтаксичний (показники: словотворення, складання речень, словниковий запас);
- семантичний (показники: розуміння мовлення, семантичне орієнтування).

Критеріями комунікативного розвитку є:

1) у спілкуванні з батьками:

- тип та мотиви спілкування з батьками (показники: характер висловлювання, тривалість контактів, дистанція в спілкуванні, ставлення дитини до спілкування з батьками; мотиви взаємодії – отримання нових вражень, ласки дорослого, сумісні дії з дорослим, слухання казки, бесіди на особисті теми);
- ставлення до батьків та очікування від спілкування з ними (показники: зміст малюнків, процес малювання, словесні коментарі до малюнка, стосунки з батьками);
- культура спілкування (показники: звернення до батьків, характер розмови, уважність при розмові з батьками).

2) у спілкуванні з однолітками:

- комунікативні вміння (вміння домовитись, контроль виконання діяльності, ставлення до результату діяльності, надання допомоги);
- культура спілкування (звернення до однолітків, характер розмови, уважність при розмові з однолітками);
- критерії вибору партнера для спілкування (позитивне ставлення до ровесників, рівень злагоди в групі).

Критеріями визначення типу родинного спілкування з дитиною виступають:

- ставлення до дитини (показники: дистанція в спілкуванні, ставлення батьків до спілкування з дитиною);
- тип родинного виховання і спілкування (показники: жорстокість до дітей, негативність суджень про інших, негативний особистий досвід спілкування, комунікативна толерантність);
- невербальні засоби спілкування дитини (показники: дистанція в спілкуванні, ставлення батьків до спілкування з дитиною).

Взаємозумовленість базових основ комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини, які віддзеркалюють поведінкові, лінгвістичні, особистісні надбання психологічного розвитку дитини, демонструє

найважливіший закон потенціювання: вища психічна функція, якою є мовлення, і характеристики досягнень особистісного рівня починають керувати підструктурою психологічних якостей, з яких вони виросли (поведінкою, свідомістю) [1, С.6-19; 11].

Низький рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини має негативний вплив у кожному віковому періоді дитинства, але негативність цього впливу на психічний розвиток дитини зростає з віком. Несформованість комунікативних взаємин породжує труднощі у самовизначенні особистості дошкільника в різних видах предметно-практичної діяльності. Відсутність стосунків суб'єктного характеру між дитиною і оточенням спричиняє внутрішні зрушення особистості дошкільника.

Високий рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку характеризується тим, що дитина добре розуміє слово, дії, ознаки, категорії, семантичне поле у нормі, правильно використовує метафору. Мовлення дитини супроводжується посмішкою, виразністю інтонації, розумінням різних компонентів невербальної поведінки партнера, частим використанням невербальних засобів спілкування. Дитина налагоджує спілкування з незнайомими ровесниками, молодшими і старшими дітьми, очікує від дорослих схвалення, знає, якої поведінки від неї чекають дорослі та їхню реакцію на неї; взаємодії з дорослим виявляє у отриманні нових вражень, сумісних діях. Дитина часто вступає в контакт з однолітками, спілкування носить інтенсивний характер.

Середній рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку характеризується тим, що дитина правильно користується метафорою, правильно вживає описові ознаки, виділяє суттєві ознаки предмета, за допомогою дорослого підбирає граматичну категорію за аналогією, складає речення за аналогією за зразком дорослого, погано виправляє помилки у реченнях. Супроводжує мовлення посмішкою, поглядом, жестами, розумінням деяких компонентів невербальної поведінки партнера. Дитина зрозуміло висвітлює прохання. Звертаючись до однолітків, називає їх на ім'я, дивиться на них уважно, слухає відповідь, розмовляє з ними привітно. Очікує від дорослих схвалення, знає, якої поведінки від неї чекають дорослі. Любить ласку дорослого, сумісні з ним дії. Контактує під час спілкування, спілкування має інтенсивний характер.

Низький рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку характеризується тим, що вона погано сприймає мовленнєвий матеріал на слух, погано переключається з одного складу на інший, підбір граматичної категорії за аналогією здійснює не завжди, складає речення за аналогією і за допомогою дорослого,

не виправляє помилки у реченнях, погано розуміє словосполучення, дії, ознаки; неправильно визначає категорії, семантичне орієнтування порушене, відповідь на запитання, навіть після уточнення, залишається недостатньо правильною. Контактівстановлювальні засоби слабо виражені. Дитина очікує від дорослих осуду, не знає, якої поведінки від неї чекають дорослі, прагне ласки дорослого, бажає послухати казку.

Отже, комунікативно-мовленнєвий розвиток ми будемо розглядати не тільки як процес становлення форм і засобів взаємодії дитини з оточенням, в якому віддзеркалені новоутворення емоційно-вольової, когнітивної, особистісної сфери людини як суб'єкта спілкування, але й як процес формування мовленнєвих умінь та навичок дитини. Таким чином, комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку пропонуємо розглядати у сукупності взаємопов'язаних складових: мовленнєвий розвиток та комунікативний розвиток дитини (у спілкуванні з батьками та однолітками), особливості родинного спілкування з дитиною.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – №1. – С.6-19.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Богущ А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: Монографія / А.М.Богущ. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2004. – 376 с.
4. Бодалев А.А. Психология общения / А.А.Бодалев. – М.: Издательство "Институт практической психологии"; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 256 с.
5. Вікова психологія / За ред. І.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1976. – 272 с.
6. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
7. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С.Выготский. – СПб.: Союз, 1997. – 224 с.
8. Гавриш Н. Развитие мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання / Н.Гавриш // Дошкільне виховання. – 2003. – №7. – С. 12-14.
9. Дошкільна лінгводидактика: Хрестоматія / Упоряд. А.М.Богущ. – К., 1999. – Ч.1. – С. 15-18, 137-156.

10. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка / Под ред. А.Г.Ружской; Вступительная статья А.Г.Ружской. – 2-е изд. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 2001. – 384 с.
11. Пироженко Т.А. Коммуникативно-речевое развитие ребенка: Монография / Т.А.Пироженко. – К.: Нора-принт, 2002. – 310 с.
12. Смирнова Е.О. Генезис общения ребенка от рождения до семи лет в исследованиях сотрудников психологического института / Е.О.Смирнова // Вопросы психологии. – 2004. – №2. – С. 54-62.

This article is devoted to the problem of communication-speech development of children of preschool age. The main factors and criteria of communication-speech development.

Keywords: factors, criteria, preschooler, communication-speech development.

Отримано: 24.03.2010

УДК 159.923:616.12-008.331.1

А.В.Михальський

Психологічні особливості хворих гіпертонічною хворобою

У статті розглядається етіопатогенез гіпертонічної хвороби, вплив стресу на виникнення захворювання та психологічні особливості хворих. На початкових стадіях гіпертонічної хвороби виявляється підвищена збудливість, імпульсивність. З часом хворі стають важкими в спілкування, легко спалахують, ображаються. Часто у хворих гіпертонічною хворобою виявляється пригніченість, тривожність, знижений настрій.

Ключові слова: гіпертонічна хвороба, патогенез, стрес, особистісні риси, функціональна система.

В статье рассматривается этиопатогенез гипертонической болезни, влияние стресса на возникновение заболевания и психологические особенности больных. На начальных стадиях гипертонической болезни выявляется повышенная возбудимость, импульсивность. Со временем больные становятся тяжелыми в общении, легко загораются, обижаются. Часто у больных гипертонической болезнью оказывается подавленность, тревожность, сниженное настроение.

Ключевые слова: гипертоническая болезнь, патогенез, стресс, личностные качества, функциональная система.

Хвороби серцево-судинної системи займають провідне місце у структурі загальної захворюваності та інвалідності населення. До найпоширеніших і найнебезпечніших із них відноситься ішемічна хвороба серця і гіпертонічна хвороба. Гіпертонічна хвороба – одне із найбільш поширених захворювань серцево-судинної системи і спостерігається приблизно у 5% всього населення земної кулі. Характерною особливістю захворювання є підвищення артеріального тиску.

Ні в кого не викликає сумніву, що будь-яка хвороба впливає на людину в цілому. Так, фізичне самопочуття впливає на душевний стан людини, і навпаки. З допомогою клінічних спостережень і експериментальних досліджень доведений зв'язок соматичних розладів як з функціональними і органічними змінами, так і з психічними проявами.

Якщо орієнтуватись на особистісно-психологічний фактор в етіопатогенезі, то всі захворювання людини можна розділити на три групи: психогенні, психосоматичні і соматичні хвороби [13].

Психогенні хвороби – етіопатогенез цих захворювань носить переважно особистісно-психологічний характер, а із сторони внутрішніх органів спостерігаються лише функціональні зміни.

Психосоматичні хвороби – на початкових етапах роль особистісно-психологічних факторів в етіопатогенезі цих захворювань досить значний. А вже на більш пізніх етапах виникають органічні зміни зі сторони внутрішніх органів.

Соматичні захворювання – роль психологічних факторів в етіопатогенезі цієї групи захворювань відсутня або мінімальна.

Гіпертонічна хвороба – це поліетіологічне захворювання. Вона відноситься до типових психосоматичних захворювань. Серед причин, які сприяють розвитку захворювання виділяють як внутрішні, так і зовнішні фактори. Найбільш важливим внутрішнім фактором є спадково-конституціональні особливості, а до зовнішніх факторів можна віднести травми черепа, інтоксикації, професійні шкідливості (постійна напруга уваги, зору, шум), особливості харчування (надлишок кухонної солі у їжі), нервово-психічна травматизація. Пусковою ланкою патогенезу гіпертонічної хвороби є гіперактивність нервових центрів регуляції артеріального тиску, яка розвивається під впливом різних етіологічних факторів і, в першу чергу, – психоемоційних. Підвищена активність цих центрів призводить до підвищення активності симпато-адреналової системи і збільшення вироблення ренальних пресорних речовин (включення